

Ako prispievajú dobrovoľné nástroje environmentálnej politiky k hospodáreniu so zdrojmi

Ochrana životného prostredia sa v posledných rokoch stáva faktorom, ktorý musia podnikateľské organizácie a verejní činitelia stále viac rešpektovať. Najmä požiadavky a opatrenia, súvisiace so stratégiami a koncepciami udržateľného rozvoja, sa postupne dostávajú do širokého povedomia a zohrávajú dôležitú úlohu v smerovaní environmentálnej politiky a riadení životného prostredia na rôznych úrovniach. Širokou verejnosťou sa stal všeobecne akceptovaný fakt, že ľudská spoločnosť musí zmeniť svoju súčasnú ekonomickú prax, ktorá má extenzívny a environmentálne neudržateľný charakter. Spoločnosť na každej úrovni musí hospodárne využívať prírodné zdroje, chrániť bohatstvo prírody, produkovať čo najmenej odpadov a celkovo ovplyvňovať svoje správanie tak, aby malo udržateľný charakter.

Svetové spoločnosti prišli ku konsenzu, že toto je všeobecným a spoločným cieľom všetkých krajín sveta, pričom je ale potrebné mať na pamäti, že špecifická situácia krajín je rozdielna a ich národné záujmy sa môžu podstatne líšiť.

Prístupy Európskej únie

Rozvoj environmentálnej politiky v kontexte trvalo udržateľného rozvoja z roku 2001 je premietnutý vo viacerých strategických plánoch, programoch a čiastkových politikách: Šiesty environmentálny akčný program schválený nariadením Európskeho parlamentu a rady (ES) č. 1600/2002, Integrovaná produktová politika (IPP) – KOM (2003) 302, Akčný plán pre environmentálne technológie ETAP – KOM (2004) 38, Európska stratégia pre udržateľnú, konkurencieschopnú a bezpečnú energiu – KOM (2006) 105 a medzičasom obnovená Lisabonská stratégia, zdôrazňujúca nutnosť aktualizácie trvalo udržateľného rozvoja EÚ (pozri článok na s. 22 – 23).

Moderná konzumná spoločnosť formuje spotrebiteľov tak, že sa zvyšuje ich záujem na výrobky a služby s rastúcou kvalitou, rozmanitosťou a dostupnosťou, ktoré trh ponúka a na druhej strane sú nežiaduce negatívne vplyvy (znečisťovanie, nedostatok priestoru, negatívne zdravotné a sociálne javy) na kvalitu života, ktoré však moderná spoločnosť pri zabezpečovaní týchto produktov generuje. S ekonomickým rastom tento konflikt neustále narastá a súčasná situácia si vyžaduje účinné opatrenia a to vo forme iniciatív na úrovni podnikateľských organizácií, zvyšovaním informovanosti spotrebiteľov a taktiež opatrenia na úrovni verejnej správy. Tieto opatrenia majú viesť k rastu konkurenčných výhod a ekonomických stimulov v prospech producentov a spotrebiteľov, ktorí sa správajú environmentálne vhodným spôsobom a v neprospech tých, ktorí sa tak nesprávajú, a v takom prípade je možné uplatňovať princíp „znečisťovateľ platí“.

Na to, aby bolo možné splniť cieľ, ktorým by sa dosiahla zmena vývoja výroby a spotreby smerom k udržateľnej výrobe a spotrebe, je nevyhnutná zmena vzorcov výroby a spotreby a to: (1) zmenou chovania výrobcov a poskytovateľov služieb (zvýšenie ekoeфекtívnosti procesov, hospodárne využívanie zdrojov), (2) zmenou chovania spotrebiteľov (štát, podniky, individuálni spotrebiteľia), (3) zmenou regulačného systému a podmienok na trhu tak, aby motivovali rozhodujúce subjekty (výrobná sféra, verejná správa a spotrebiteľia) k udržateľnej spot-

rebe a výrobe a (4) politickou vôľou, smerovaním a podporovaním.

Nástroje realizácie rámca udržateľnej spotreby a výroby

Súčasná situácia v environmentálnej politike a jej čiastkových stratégiách vyžaduje vo všeobecnosti prioritné uplatňovanie priamo pôsobiacich nástrojov:

- administratívne (regulácia, povinnosti, limity, normy, zákazy, rozhodnutia, obmedzenia, kontrola),
- ekonomické (dane, poplatky, sankcie, zálohové systémy, emisné práva, podpora),
- organizačné a inštitucionálne (úprava vzťahov medzi subjektmi),
- informačné (zhromažďovanie a spracovávanie údajov, reporting smerom k inštitúciám a verejnosti),
- dobrovoľné (EMAS, environmentálne označovanie – typ I, dobrovoľné dohody),
- samoregulačné – trhové (EMS, environmentálne označovanie – typ I, typ II, ekodizajn, environmentálne manažérske účtovníctvo, energetické označovanie výrobkov, environmentálne dobrovoľné správy, environmentálne verejné obstarávanie a nakupovanie – GPP, čistejšia produkcia, spoločenská zodpovednosť podnikov – CRS, hodnotenie životného cyklu – LCA a ďalšie),
- vzdelávanie, výchova a osвета (formovanie postojev, názorov a hodnotových preferencií spoločnosti),
- investičné (fondy, verejné zdroje, mäkké úvery bánk).

Význam samoregulačných (trhových) a dobrovoľných nástrojov

Trhové nástroje umožňujú nasmerovanie výroby a spotreby na environmentálne vhodnejšie a sústredujú sa na odstraňovanie konkrétnych príčin vzniku environmentálnych problémov. Vyznačujú sa pružnosťou, inovatívnosťou, dynamickosťou a hospodárnosťou, založenou na uplatňovaní nových poznatkov, harmonizačných a inovačných metód, procesných postupov a preventívnych prvkov. Ich uplatňovanie a funkčnosť je podmienená požiadavkami účastníkov trhu. Environmentálna účinnosť je závislá od dôveryhodnosti partnerov v procese potvrdzovania zhody so stanovenými požiadavkami a normami na základe obchodného práva (napr. certifikácia EMS).

Osobitné postavenie v trhových nástrojoch majú dobrovoľné nástroje, ktoré predstavujú slobodné, dobrovoľné rozhodnutie podnikateľského subjektu alebo iného subjektu plniť nadštandardné environmentálne požiadavky nad rámec právnych predpisov. Základom je dobrovoľne uzatvorená verejnoprávna zmluva medzi správnym orgánom a organizáciou na plnenie nadštandardných environmentálnych požiadaviek s cieľom zaviazania sa na neustále zlepšovanie pod dohľadom tretej strany a garantované štátom. K dobrovoľným nástrojom patria: EMAS, európska schéma environmentálneho označovania výrobkov a služieb a národná schéma environmentálneho označovania výrobkov a služieb.

Predstavitelia Matadoru, a. s., Púchov: viceprezident pre stratégiu Ing. Jozef Vozár (vľavo) a riaditeľ pre kvalitu, EMS a BP Ing. Peter Janyška, PhD. (vpravo) prevzali osvedčenie o registrácii v EMAS a certifikát EVV na slávnostnom odovzdávaní ocenení počas medzinárodnej konferencie SLOVAK RUBBER CONFERENCE v Púchove 24. mája 2006

Dobrovoľné nástroje: sú súčasťou environmentálneho manažérstva, sú kľúčovými nástrojmi environmentálnej produktovej politiky EÚ, zameranej na presadzovanie udržateľnej výroby a spotreby prostredníctvom aplikovania environmentálnych inovácií v procesoch výroby a služieb a otvoreného poskytovania environmentálnych informácií spotrebiteľskej verejnosti; súčasťou opatrení na implementáciu ETAP v SR; majú potenciál prispieť k napĺňaniu horizontálnej strategickkej priority Národného strategického referenčného rámca „udržateľný rozvoj“; stávajú sa nevyhnutnou súčasťou dopĺňania „tvrdých“ nástrojov priameho riadenia o „mäkké“ nástroje samoregulácie (ide o uplatňovanie environmentálneho manažérstva vrcholovým manažmentom organizácie na základe požiadaviek trhu vo väzbe na stupeň rozvoja na medzinárodnej úrovni – medzinárodné technické normy ISO 14000, nariadenia ES); predstavujú najvyšší stupeň environmentálneho správania organizácií (dôveryhodnosť, transparentnosť a kredibilita) garantovaného štátom, kde organizácie musia plniť základné požiadavky právnych predpisov ŽP a plniť záväzok nadštandardného správania vo väzbe na riadenie všetkých svojich environmentálnych aspektov.

Uplatňovanie dobrovoľných nástrojov environmentálnej politiky v SR

Environmentálne označovanie

V Európskom spoločenstve bolo zavedené v roku 1992 schválením nariadenia rady č. 880/1992/EEC. Udeľovanie európskej značky Európsky kvet sa zvidovalo vydaním nariadenia (ES) č. 1980/2000. Environmentálne kritériá sú vydávané rozhodnutiami Európskej komisie, pričom k súčasnému obdobiu sú platné na dvadsať vybraných skupín výrobkov a služieb a

ďalších sedem skupín výrobkov je v príprave a v aktualizácii. Podrobné informácie sú uvedené na www.europa.eu.int/ecolabel, www.enviro.gov.sk a www.sazp.sk.

Na národnej úrovni sa udeľuje národná environmentálna značka Environmentálne vhodný výrobok od roku 1997, kedy bol ministrom životného prostredia SR vyhlásený Národný program environmentálneho hodnotenia a označovania výrobkov (NPEHOV). Program sa realizuje na základe uznesenia vlády SR č. 97/1996. Udeľovanie národnej a európskej environmentálnej značky upravuje zákon č. 469/2002 Z. z, ktorého novelizácia sa tento rok pripravuje, a vyhláška č. 258/2003 Z. z. Národné environmentálne kritériá sú pripravované a schvaľované na základe celospoločenského konsenzu a sú vydávané ministerstvom ako osobitné podmienky formou výnosov. Doteraz bolo hodnotených a riešených 28 skupín výrobkov a jedna skupina na poskytovanie služieb. V rámci realizácie programu bolo udelených 43 licencií 18 organizáciám, čo predstavuje 134 ocenených výrobkov. V súčasnosti má platné ocenenie EVV 104 výrobkov, čo predstavuje 11 organizácií so 14 licenciami (pozri prílohu na s. 6 - 11 a www.enviro.gov.sk a www.sazp.sk).

Prínosy z praxe aplikovania environmentálneho označovania

Ak sa vrátíme k vyššie uvedenej potrebe zmeny vzorca výroby a spotreby, je dôležité si túto nutnosť uvedomiť najmä vtedy, ak zistíme na existujúcich analýzach, aké množstvo zdrojov kryje naše každodenné potreby. Niekoľko príkladov:

- Na výrobu zubnej kefy je potrebné 1,5 kg surovín, na výrobu mobilného telefónu dokonca 75 kg, na výrobu čipového mikroprocesoru, ktorý má hmotnosť 0,09 gramov, je potrebné asi 20 kg prírodných surovín. Jednoduchým vynásobením približných množstiev spotreby výrobkov, spotreba surovín dramaticky narastá, nehovoriac o výrobkoch s vyššou hmotnosťou a nehovoriac o spotrebách energií!

- Na jeden automobil o hmotnosti 1 tony pripadá pred prvým použitím 25 ton odpadov, ktoré súvisia najmä so získaním surovín a s výrobou polotovarov.

Na prevádzkovanie a údržbu priemerného automobilu je potrebné počas jeho života asi 10 000 litrov pohonných hmôt, 112 litrov motorového oleja, 10 litrov nemrznúcich zmesí, 16 pneumatík, 10 olejových filtrov atď., do ovzdušia sa uvoľní množstvo emisií a ďalších vplyvov, a vo finále, po skončení funkcie a života automobilu, množstvo odpadov zo samotného automobilu, resp. autovraku.

- Na výrobu jedného počítača je potrebných 240 kg prírodných palív, 22 kg rôznych druhov chemických látok vrátane nebezpečných a okolo 1 500 litrov vody.

Tieto analýzy, získané metódou posudzovania životného cyklu produktov, vedú ku konkrétnym výsledkom a k neodkladným riešeniam. Ak sa upriamime len na jeden zo závažných aspektov znečisťovania – produkciu odpadov, je naozaj dôležité popri priamych nástrojoch zapojiť aj nástroje, ktoré naštartujú pomocné stimuly, akými sú najmä požiadavky trhu, konkurencia a spotrebiteľia.

V rámci riešenia a určovania nadštandardných environmentálnych kritérií na vybrané skupiny výrobkov environmentálneho označovania sa pozornosť upriamila popri hodnotení ďalších kľúčových environmentálnych aspektov výrobkov a služieb a popri základných požiadavkách právnych a technických predpisov na riešenie konkrétnych otázok týkajúcich sa:

- prevencie vzniku odpadov, najmä požiadavka na recyklovateľnosť, biodegradabilitu, znižovanie materiálovej a energetickej náročnosti: *príklady skupín výrobkov* (biodegradovateľné plastové obalové materiály, kvapalná detergenty, pracie prostriedky na textilie, prostriedky na zimnú údržbu, mazacie oleje, nepálené murovacie materiály, drôtovo-kamenné konštrukcie, ocelové smaltované vane a sprchovacie misy, elektrické zdroje svetla, ubytovacia služba, radiálne plášte pre osobné automobily),

- opätovného využívania výrobkov po skončení ich funkcie v používateľskom reťazci buď ako recyklatú alebo ako paliva: *príklady skupín výrobkov* (hygienický tissue papier a výrobky z neho, nepálené murovacie materiály, cementy, ocelové smaltované vane a sprchovacie misy, drevné dosky, vlnitá lepenka a výrobky z nej),

- prijatia environmentálnej politiky ako súčasť manažérskeho systému organizácie vrátane manažovania odpadov vzniknutých počas procesu výroby, zneškodňovania výrobku alebo pri poskytovaní služieb: *príklady skupín výrobkov* (ubytovacia služba).

Tieto kritériá spĺňajú tie výrobky, ktoré sú ocenené národnou značkou EVV udelenou ministerstvom, a ktoré spĺňajú aj ostatné kritériá uvedenia na trh po predchádzajúcom posúdení zhody súšobnými laboratóriami a pracoviskom SAŽP.

Európska schéma environmentálneho manažérstva a auditu (EMAS)

V Európskom spoločenstve sa EMAS uplatňuje podľa nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 761/2001, ktorým sa umožňuje dobrovoľná účasť organizácií v schéme ES pre environmentálne manažérstvo a audit. Toto nariadenie ešte dopĺňajú príslušné rozhodnutia komisie a odporúčania Európskej komisie. V SR účasť v EMAS upravuje zákon č. 491/2005 Z. z. o environmentálnom overovaní a registrácii organizácií v schéme ES pre environmentálne manažérstvo a audit a o zmene a doplnení niektorých zákonov a vyhláška MŽP SR č. 660/2005 Z. z. V schéme sa môžu dobrovoľne zúčastniť akékoľvek organi-

zácie za predpokladu, že majú zavedený systém environmentálneho manažérstva v súlade s požiadavkami medzinárodnej normy EN ISO 14001 a v súlade s požiadavkami nariadenia, ktorými sú predovšetkým: riadenie významných priamych a nepriamych environmentálnych aspektov, zapojenie všetkých zamestnancov do systému environmentálneho manažérstva, vypracovanie environmentálneho vyhlásenia, overenie platnosti všetkých údajov v tomto vyhlásení akreditovaným environmentálnym overovateľom a zverejnenie vyhlásenia verejnosti, každoročná aktualizácia environmentálneho vyhlásenia s dôkazom zlepšovania v riadení životného prostredia a viditeľného posúvania sa organizácie v jej pozitívnom environmentálnom správaní.

Po preskúmaní splnenia týchto požiadaviek pracoviskom SAŽP a ich splnení, organizácia získava registráciu v národnom a zároveň európskom registri EMAS, ktorú jej udeľuje MŽP SR. Pre účel registrácie sa nevyžaduje, aby mala organizácia systém environmentálneho manažérstva aj zároveň certifikovaný podľa medzinárodnej normy EN ISO 14001. Nakoľko sa EMAS v SR uplatňuje len niekoľko rokov, a naplno prakticky od vstupu SR do EÚ, nebol zaznamenaný významnejší počet registrovaných organizácií v tejto schéme. V tomto roku získal toto európske ocenenie aj podnik, ktorý ako prvý v SR získal, už od roku 1996, certifikát EMS ešte podľa britskej národnej normy BS 7750, a je ním Matador Púchov. Okrem registrácie v EMAS, Matador, a. s., Púchov získal zároveň aj právo používať národnú značku EVV na jeden výrobok osobný radiálny zimný plášť – 185/55R 15 MP 58 SILIKA. K doteraz zaregistrovaným organizáciám (pozri prílohu na s. 6 - 11, www.sazp.sk, <http://ec.europa.eu/environment/emas>) by v tomto roku mali pribudnúť ešte dve strojárské organizácie, ktorých overenie environmentálneho vyhlásenia prebieha v tomto období a ktorých registráciu požaduje ich materská spoločnosť v Nemecku.

V certifikácii systémov environmentálneho manažérstva, ktoré tvoria dobrú východiskovú základňu pre uplatňovanie EMAS, sa situácia vyvíja stupňujúcim sa trendom, kde počet v tomto období prakticky dosiahol 300 organizácií (pozri prílohu na s. 12 - 23, www.enviro.gov.sk a www.sazp.sk). Oproti EMAS je praktický rozdiel v tom, že iba niektoré organizácie zverejňujú podrobné informácie o svojom správaní, o riadení svojich environmentálnych aspektov, ktoré by mohli byť predmetom hodnotenia skutočných prínosov v ochrane životného prostredia.

Záver

Udržateľná výroba a spotreba v kontexte Stratégie trvalo udržateľného rozvoja EÚ vyžaduje, aby environmentálne manažérstvo bolo aplikované prostredníctvom udržateľného inovačného manažmentu v podnikateľskom sektore, kde ústredným motivačným cieľom je efektívne zhodnocovanie materiálových tokov z hľadiska environmentálnej efektívnosti vo väzbe na spotrebu, čas, náklady, environmentálne a sociálne prínosy a vplyvy. Dobrovoľné nástroje, doplnené vhodnými inovačnými metódami environmentálneho manažérstva, sa stanú kľúčovými nástrojmi environmentálnej produktovej politiky zameranej na presadzovanie udržateľnej výroby a spotreby prostredníctvom eko-inovácií procesov výroby a služieb a otvoreného poskytovania environmentálnych informácií spotrebiteľskej verejnosti.

Emília Boďová

vedúca odboru environmentálneho manažérstva SAŽP - COHEM

